

EPIcenter

Glasilo Posoškega razvojnega centra

letnik XII, št. 5, 2011

BOVEC, KOBARID, TOLMIN

ISSN 1581-6087

- **»Vsak dan novinar – en dan nevladnik«**
- **Branje za znanje in branje za zabavo**
- **Možnosti so (še), le prijaviti se je treba**
- **Pred vrati so novi javni razpisi**
- **Kdo je bil avtor najstarejših fotografij Zgornjega Posočja?**
- **»Kabi, d' so mlada u Bc' aktivn' ...«**

Avtor najstarejših fotografij Zgornjega Posočja

Leta 1903 je v Ljubljani nesrečne smrti umrl Simon Rutar, profesor na tamkajšnji nižji gimnaziji. Čez tri leta so pri Sv. Lovrencu nad Sočo v grob položili truplo pesnika Simona Gregorčiča, po preteku nadaljnjih štirih let – to je leta 1910 – pa so nekateri časniki na Kranjskem sporočili, da je na Bledu umrl fotograf B. Lergetporer. Kdo je bil možak z imenom, ki ga nosi sedanjí papež, in priimkom, ki zveni tuje in si ga ni prav lahko zapomniti – Lergetporer? V Telefonskem imeniku Slovenije s tem priimkom danes ne najdemo nobene osebe ...

O Simonu Gregorčiču, čigar prvi zvezek poezij je izšel v Ljubljani leta 1882, se učimo že v osnovni šoli. Njegovega soimenjaka Simona Rutarja, katerega *Zgodovino Tolminskega* je istega leta izdal dolgoletni tolminski župan Josip Devetak, bolje poznajo nekateri zgodovinarji, arheologi in geografi, medtem ko slovenski strokovnjaki Benediktu Lergetporerju doslej še niso namenili kaj dosti besed. Ta blejski fotograf je na Bled prišel leta 1884 in prav njemu gre zahvala za 85 nastalih posnetkov Zgornjega Posočja, ki jih je posnel zanesljivo pred letom 1892, vsaj delno pa že leta 1884. Na njih je predstavil gore, doline, slapove, mostove, mline, planinsko kočjo, kraje, trge, cerkve in drugo. Prvi posnetek ima naslov *Spomenik na Predelu*, zadnji pa *Vodnjak pri Volčah*, 1888.

»Uže lepo število svitlopisov«

Prvi časnik, ki je Lergetporerja omenil po njegovi priselitvi na Bled, je bila goriška *Soča*, ki je 6. avgusta 1886 med drugim poročala: »Vrhu tega bil je uže dve leti pri nas fotograf Lergetporer z Bleda. Tudi njegovi svitlopisi so lični; nabralo se jih je uže lepo število. Podpisi so se vé da le hohtajč! Kedor bi se za to zanimal, more jih dobiti v Bolci.« Novička danes že zahteva nekaj pojasnil. *Svitlopis* je slovenski prevod besede fotografija, saj v grščini beseda *fos* (rodilnik *fotos*) pomeni svetloba, grafein pa pisati. *Hohtajč* je popačenka besede »hochdeutsch« (izgovarja se *hohdojč*), ki pomeni knjižnonemški, *Bolec* pa je seveda Bovec. Z N. pod-

PORTRET BLEJSKEGA FOTOGRAFA BENEDIKTA LERGETPORERJA (1845–1910). Foto: fotografijo hrani njegov pravnik Mario Pfeifer iz Monze

Arheolog Dragan Božič sicer razpolaga s podatki iz kataloga, iz katerih je razvidno, da je fotograf Benedikt Lergetporer veliko posnetkov napravil tudi v Zgornjem Posočju. Ker pa originali zaenkrat ostajajo nepoznani, poziva bralce *EPIcentra*, da mu pomagajo pri iskanju tega dragocenega dokumentarnega slikovnega gradiva, ki je nastalo pred letom 1892 – se pravi vsaj štiri leta pred pojavom najstarejših razglednic, na katerih so bili tudi pokrajinski posnetki.

pisani dopisnik je poročal, da je bil že leta 1884 na Bovškem blejski fotograf Lergetporer, ki je tamkaj posnel precej fotografij, ki so v Bovcu tudi na prodaj. Te so sicer lepe, podnapisi na njih pa samo v knjižni nemščini.

Lergetporerjeve zasluge za Slovenijo

Res je, da so podnapisi na Lergetporerjevih fotografijah in razglednicah praviloma nemški. Vendar je kljub temu v 27 letih svojega bivanja na Bledu za Slovenijo naredil izredno veliko. V članku, ki je izšel 1. maja 1925 v *Slovcu*, lahko med drugim preberemo: »Pred več kot 40 leti se je naselil B. Lergetporer na Bledu. Bil je Nemec. Kot starejši človek se ni mogel dobro naučiti slovenščine, kar je sam obžaloval, toda nikdar ni nihče niti najmanj občutil, da je Nemec. Ljubil je Bled in svojo drugo slovensko domovino in storil zanjo več kakor sto in sto kričavev s svojimi puhlimi frazami. Njegovi otroci so pohajali samo slovenske šole in najmlajša hči je celo prej znala slovenski kakor nemški. Za odkritje Vintgarja ima on največje zasluge. Vintgar je bil tedaj še nedostopen in celo med domačimi le samo nekaterim znan. Opozorjen od tedanjega gorjanskega župana Žumra na to sotesko je bil Lergetporer prvi do l. 1887., ki je prodril v dotlej še nedostopne kraje. Bil je takoj tako navdušen za to naravno lepoto, da je napravil mnogo prekrasnih slik in delal na vse kriplje, da se je sestavil odbor na Bledu, ki je imel nalogo, da se naredi skozi skalovje dostopna pot. Na podlagi njegovih slik se je izposlovala

znatna podpora Kranjske hranilnice, s katero je bilo omogočeno to izvršiti. To je bila res velika reklama za Bled in okolico. Tisoči in tisoči tujcev in izletnikov so posečali Vintgar in se naslajali ob njegovi krasoti. Zelo veliko zaslugo si je pridobil Lergetporer tudi za zopetno vpoštevanje naše narodne noše.«

Če sta bila Lergetporerjeva soudeležba pri odkrivanju Radovniške soteske in njegovo načelovanje gradbenemu odboru za izgradnjo turistične poti v njej pomembna predvsem za razvoj blejskega turizma, pa je za ves slovenski narod pomembno njegovo fotografsko delo.

S težko kamero oprtan popotnik

Lergetporer se je rodil leta 1845 v Salzburgu. V Schwazu na Tirolskem se je poročil z domačinko **Mario Hussl**. Ko je imel 30 let, sta dobila prvo hčerko **Eleonoro**, ko pa se je družina leta 1884 iz Zella am See na Salzburškem preselila na Bled, je štela poleg staršev še tri hčerke. Oče je na Bledu

LERGETPORERJEVA FOTOGRAFIJA ŠKOFJE LOKE je velika 9,7 x 5,7 cm. Na Loškem gradu še stoji mogočni srednji stolp, ki so ga leta 1892 podrli. Foto: iz zbirke **Petra Pippa** v Sv. Duhu pri Škofji Loki

HRBTNA STRAN KARTONA, na katerem je Lergetporerjev posnetek Spodnjega Jezerskega. Foto: hrani **Gorenjski muzej** v Kranju

odprl fotografski atelje. V nemškem *Vodniku po Kranjski in deželnem glavnem mestu Ljubljani* **Petra von Radicsa**, ki je bil izdan v Ljubljani naslednje leto, je že objavil sledeči oglas: »Fotografski atelje B. Lergetporer na Bledu, Gorenjska priporoča svoje najnovejše pokrajinske posnetke Gorenjske, prosi za številna naročila portretnih storitev in zagotavlja hitro in solidno postrežbo.« Iz njega izhaja, da se Lergetporer ni zadovoljil z ateljejskim slikanjem posameznikov, zakoncev in skupin, ampak je vzel pot pod noge in s težko kamero prepotoval in prehodil velik del Gorenjske. Na Bovškem je bil, kot izhaja iz zgoraj omenjene novice, objavljene v Soči, že istega leta, kot je prišel na Bled.

LERGETPORERJEVA NAJSTAREJŠA HČI ELEONORA v gorenjski ljudski noši. Foto: hrani **Zemljepisni muzej pri Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU** v Ljubljani

Prodajni katalog pokrajinskih posnetkov

O tem, kaj vse je zabeležilo oko njegove kamere v prvem desetletju njegovega bivanja na Gorenjskem, bi vedeli bore malo, če se ne bi v dveh ljubljanskih arhivih in v zasebni zbirki zbiralca **Leopolda Kolmana** v Zasipu pri Bledu ohranilo nekaj izvodov prodajnega kataloga, ki ga je dal Lergetporer leta 1892 natisniti v Ljubljani. Katalog ima naslov *1000 fotografskih pokrajinskih posnetkov B. Lergetporerja, Bled na Gorenjskem*. Na naslovni strani je dal s ponosom natisniti tudi podatka, da je dobil leta 1890 na Deželni razstavi v Gradcu častno diplomo za makete zemeljskega površja in naslednjega leta v Trstu razstavno medaljo za fotografijo, ki mu jo je podelilo **Društvo prijateljev umetnosti**.

Pa pokukajmo še v sam katalog. Ta je razdeljen na 29 delov. Prvi obsega posnetke Bleda in okolice, drugi Kranja, Škofje Loke in okolice, predzadnji Opatije in vzhodne obale Istre ter zadnji Zella am See in okolice. Poleg številnih krajev so zastopane doline (na primer Krma, Vrata in Planica) in gorovja (na primer Triglavsko pogorje in Kamniške Alpe), predstavljene so Škocjanske jame in celo notranjost Deželnega muzeja Rudolfinuma v Ljubljani ter številne arheološke najdbe, ki so bile v njem razstavljene. Za bralce **EPIcentra** bo zagotovo zanimiv zlasti podatek, da v 23. delu kataloga našteva 43 fotografij z območja Predela, Bovca in Kobarida, v 24. delu 29 posnetkov Trente, v 25. delu pa 13 fotografij Tolmina in njegove okolice.

Fotografije iz Zgornjega Posočja

Blejski fotograf je med drugim napravil več posnetkov Mangarta (*Manhart*), Jalovca (*Jalouc*) in Rombona. Slikal je Predel (*Predil*), Strmec (*Oberbreth*), Log pod Mangartom (*Mittelbreth*), Bovec (*Flitsch*), Čezsočo (*Čersoča*) in Žago (*Saga*). Pri Logu je v objektiv ujel mlin, v Bovcu pa pošto in celo oltar v župnijski cerkvi. Seveda ni pozabil na slapove, ki so bili zelo priljubljen motiv pokrajins-

skih fotografov druge polovice 19. stoletja. Posnel je slap Virje pri Plužni in Boko. V Kobaridu (*Karfreit*) je napravil samo štiri posnetke: *Kobarid s Sv. Antona*, *Kobarid s Sv. Antonom*, *Star most pri Kobaridu* in *Mlini pri Kobaridu*. Od posnetkov, napravljenih v Tolminu (*Tolmein*) in okolici, naj omenim tiste, ki prikazujejo trg v Tolminu in mlin pri tem kraju, most čez Tolminko in Dantejevo jamo. V smeri proti Gorici je poslikal še kužno znamenje v Volčah (*Woltschach*), potem pa do Solkana (*Solcano*) ničesar več.

Lergetporerjeve fotografije so večinoma kabine-tnega formata¹. Narejene so bile na tankem albuminskem papirju in nato nalepljene na nekoliko večji karton ter obrobljene z okvirom rdeče ali črne barve. Pod fotografijo je nemški podnapis. Na hrbtni strani kartona je običajno napisano *Fotogr. atelje B. Lergetporer, Bled Gorenjska*, včasih pa je na njej seznam krajev, gora in dolin, ki jih posnel.

Poziv k iskanju

Fotografije, ki jih je Lergetporer posnel v Zgornjem Posočju, so zelo dragoceno dokumentarno slikovno gradivo, ki je nastalo pred letom 1892, to je vsaj štiri leta pred pojavom najstarejših razglednic, na katerih so bili tudi pokrajinski posnetki. Žal pa za enkrat ne poznam niti ene. V Tolminskem in Kobarškem muzeju jih nimajo. Bilo bi izredno pomembno, da bi tudi s pomočjo bralcev **EPIcentra** prišli vsaj do nekaterih. Iskati jih je treba v zasebnih zbirkah, v kulturnih ustanovah v Italiji, pa tudi pri potomcih izseljencev iz krajev, ki ležijo v zgornji dolini Soče.

Bo spomin nanj zbledel?

Temeljno biografsko delo Slovencev je še vedno *Slovenski biografski leksikon*, ki je začel izhajati sedem let po koncu prve svetovne vojne, zaključen pa je bil pred 20 leti, v letu slovenske osamosvojitve. Če bi držalo, da se pomembnost neke osebe odraža v tem, ali je bila uvrščena vanj ali ne, in če je bila, kako dolgo je njej posvečeno geslo, potem od treh navedenih mož prvenstvo nesporno pripada Gregorčiču, katerega geslo, ki ga je napisal literarni zgodovinar **Ivan Grafenauer**, obsega kar 30.600 znakov. Rutarja je v leksikonu predstavil geograf **Valter Bohinec** z vsega malo več kot 14.700 znaki, Lergetporerja pa v njem sploh ni.

Dragan Božič, arheolog, Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU v Ljubljani

Opomba:

¹ Fotografije kabine-tnega formata so bile približno dvakrat večje kot fotografije vizitnega formata in so bile zato nalepljene na kartone, velike okrog 10x15 cm. Uporabljale so se predvsem za posnetke dveh ali več oseb in za pokrajinske posnetke.

Opomba uredništva:

Tik pred tiskom smo v uredništvo od avtorja prispevka **Dragana Božiča**, prejeli obvestilo, v katerem pravi, da je: »v ponedeljek, 16. maja, zaradi neke fotografije obiskal Kartografsko in slikovno zbirko v prvem nadstropju **Narodne in univerzitetne knjižnice** v Ljubljani. Med pogovorom s tam zaposleno **Ireno Eisel** je beseda nanesla tudi na fotografa **Benedikta Lergetporerja**. Izvedel sem, da v slikovni zbirki hranijo precej njegovih fotografij, med katerimi je tudi nekaj posnetkov Zgornjega Posočja, na primer Bovec s Svinjakom v ozadju in Dantejeva jama pri Zatoľminu.« Več o tem v eni izmed prihodnjih števil **EPIcentra**.